

İKTİSAT KAVRAMLARININ KAPİTALİZM VE İSLAM İKTİSADINDAKİ TEZAHÜRLERİ: MUSTAFA KUTLU İLE KADİMİN PEŞİNDE

Ahmet TABAKOĞLU^a

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Türkiye

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru: 3 Ağustos 2022

Kabul: 23 Aralık 2022

Makalenin Türü:

Araştırma Makalesi

JEL Sınıflandırma:

A12

O10

P10

Anahtar Kavramlar:

Mustafa Kutlu,

İslam İktisadi,

Kapitalizm,

Edebiyat

ÖZ

Türk edebiyatının önde gelen isimlerinden olan Mustafa Kutlu'nun kapitalist sistemin temel kavramlarına ve kavramsal kurgusuna yönelik esaslı değerlendirmeleri ve eleştirileri vardır. Bu çalışmada, temel kavramlar üzerinden bir Mustafa Kutlu taraması ve değerlendirmesi yapılmıştır. Yazı kurgusunun etrafında döndüğü temel kavramlar şunlardır: modern kapitalizm, tüketim, ihtiyaç ekonomisi-kanaat ekonomisi, israf, cimrilik, temerküz, infak, rekabet, dayanışma, ahilik, sömürgecilik, büyüme ve kalkınma, küçülme ve küçük üreticilik.

<https://doi.org/tr/10.54863/jief.1153731>

^a **Sorumlu Yazar:** Prof. Dr., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, E-posta: ahmet.tabakoglu@izu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-4630-9631>

Kaynak göster: Tabakoğlu, A. (2022). İktisat Kavramlarının Kapitalizm ve İslam İktisadındaki Tezahürleri: Mustafa Kutlu ile Kadimin Peşinde. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi*, 8(2), 319-344, <https://doi.org/tr/10.54863/jief.1153731>

© IZU Uluslararası İslam Ekonomi ve Finansı Araştırma ve Uygulama Merkezi. Tüm Hakları Saklıdır.

MANIFESTATION OF ECONOMIC CONCEPTS IN CAPITALISM AND ISLAMIC ECONOMICS: IN SEARCH OF THE ANCIENT WITH MUSTAFA KUTLU

Ahmet TABAKOĞLU^a

Istanbul Sabahattin Zaim University, Turkey

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 3 August 2022

Accepted: 23 December 2022

Article Type:

Research Article

JEL Classification:

A12

O10

P10

Keywords:

Mustafa Kutlu,

Islamic Economics,

Capitalism,

Literature

ABSTRACT

Mustafa Kutlu, one of the leading authors in Turkish literature, has fundamental evaluations and criticisms of the founding concepts and conceptual framework of the capitalist system. In this study, a scanning and evaluation of Mustafa Kutlu were made on the basis of basic pillars. The basic concepts around which the script revolves are modern capitalism, consumption, the economy of need, economy-thrift economy, wasting, stinginess, accumulation, spending, competition, solidarity, ahi-order, colonialism, growth and development, downsizing, and small production.

<https://doi.org.tr/10.54863/jief.11537>

^a **Corresponding Author:** Prof. Dr., Istanbul Sabahattin Zaim University, E-mail: ahmet.tabakoglu@izu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-4630-9631>

To cite this article: Tabakoğlu, A. (2022). Manifestation of Economic Concepts in Capitalism and Islamic Economics: In Search for the Ancient with Mustafa Kutlu. *Journal of Islamic Economics and Finance*, 8(2), 319-344, <https://doi.org.tr/10.54863/jief.1153731>

© IZU International Research Center for Islamic Economics and Finance. All rights reserved.

GİRİŞ

Mustafa Kutlu Ağabeyle tanışıklığımız 1970'lere kadar gider. Hareket ve Dergâh Yayınlarında, İsmail Kara ile birlikte, aynı odaları paylaştık. 1979 sonlarında İktisadi ve Ticari İlimler Akademisine (daha sonra Marmara Üniversitesi oldu) geçtikten sonra bu nimetten mahrum kaldım. Fakat bu mekan değişikliği câmiyla ilişkimin kesilmesi demek değildi.

İlk dönemlerde Mustafa Ağabey Tunceli'de öğretilirdi. Hareket dergisine hikâyeleri yanında şiir ve desenlerini gönderiyordu. Sonra İstanbul'a geldi. Nurettin Topçu Hoca'nın deyişiyle Munzur'u bırakıp da gelmişti.

Mustafa Kutlu bir süre öğretilenliği devam ettirdi. Yazarlık çizgisini sapmadan ve yalpalamadan sürdürdü. Yazıların teferruata boğulduğu bir dünyada "Bu Böyledir" diyerek doğrultusundan taviz vermedi.

Mustafa Kutlu'nun kitaplarının isimleri bile ipucu veriyor: Ortadaki Adam (1970), Gönül İşi (1974), Yokuşa Akan Sular (1979), Yoksulluk İçimizde (1981), Ya Tahammül Ya Sefer (1983), Bu Böyledir (1987), Sır (1990), Hüznün ve Tesadüf (1999), Akasya İle Mandolin (1999), Beyhude Ömrüm (2001), Tufandan Önce (2003), Yoksulluk Kitabı (2004), Menekşeli Mektup (2006), Kapıları Açmak (2007), Zafer yahut Hiç (2010), Hayat Güzeldir (2011), Vatan Yahut İnternet (2014), Dem Bu Demdir (2014), Nur (2014), Hesap Günü (2015), İyiler Ölmez (2016), Tarla Kuşunun Sesi (2017), İlmihal Yahut Arzuhal (2017), Sevincini Bulmak (2018), Fırtınayı Kucaklamak (2019), Kalbin Sesi & Bir Hicret Risalesi (2019), Kalbin Sesi ile Toprağa Dönüş (2020), Akıntıya Karşı (2021), Selâm Olsun (2021). Allah'ın yaptığı her şey "Sır (1990)" değil midir?

Sait Faik'in Hikâye Dünyası (1968), Sabahattin Ali (1972) gibi incelemeleri araştırmacılar için birer kaynaktır.

1986 yılından itibaren Zaman gazetesinde "Bir Demet İstanbul" başlığı altında şehir yazıları yayımladı. Topkapı'dan Topkapı'ya-İstanbul Gezi Yazıları 1 (1986), Haliç ile Çepeçevre İstanbul-İstanbul Gezi Yazıları 2 (1989), Boğaziçi - İstanbul Gezi Yazıları 3 (2022), Şehir Mektupları (1995), Anadolu Yakası (2012), Bir Demet İstanbul (2016) İstanbuliyât ile uğraşanların sarf-ı nazar edemeyecekleri gezi yazılarıdır. Ekrem Işın'la hazırlayıp sundukları İstanbul Tekkeleri adlı televizyon program dizisi (1994) belge niteliğine sahip klasikleşmiş bir çalışmadır.

Hikâyeleri, denemeleri ve desenleri yanında Mustafa Kutlu'nun şiir yazmayı bırakan bir şair olduğu söylene de belki şiirini hikâye ve denemelerinde mensur olarak devam ettiriyordur.

Edebî eserler gerçek hayata çok kere buzlu camın arkasından bakarlar. Eser sahibinin zihni netleştikçe cam da berraklaşır. Mustafa Kutlu'nun, önce şiirlerinde sonra hikâyelerinde ve denemelerinde bu netliği görmek

mümkündür. Onda ayrıntılarda boğulup giden kafa karışıklığını göremezsiniz. Bunun temel nedeni ilerleme anlayışına sahip olmamasıdır:

"Ülkemizin Batılılaşma yolunda attığı adımlar, geçmişin inkân, Doğu-Batı sentezi denemeleri, hayatın her alanında bir tedirginlik, bir oturmamışlık ve bundan doğan bir köksüzlük bunalımı vücuda getirdi... Ne yazık ki Türkiye'de her ferdin yakın maziden çıkıp geldiği nokta sisler arasında her geçen gün belirsizleşmektedir... Bu ortam tek tip insan, tek tip yiyecek, tek tip düşünce, tek tip üretim ve tek tip tüketim üzerine bina edilmiştir. Planları ve uygulamaları başka diyarlarda test edilmiştir. Bize ithal ve lanse edilmiştir. Elimiz kolumuz bağlı olarak bize sunulan konforu kaçırmamaya çalışırız... Geçmişini yıkmak bize nasıl bir gelecek müjdelmektedir? Geçmişini kendimiz mi, kendi kararımız mı yıktırıyor? Değişme ve yenileşme nedir, hangi yönde doğrudur? Biz ne zamandan beri böyle yıkıp, yeniden yapıyoruz yuvamızı? Bütün bunların farkında olamayız. Çünkü böyle bir donanım için fırsat tanınmamıştır. Neden vazgeçip, neye talip olduğumuzu tam manasıyla idrak edememiştir. Yıkıcılık kınanır, yapıcılık yüceltilir; yeni eskiyi her zaman yener. Peki sabit olan nedir? Sabit kalması gereken nedir? Bize kök olan, bizi durduğumuz yerde durduran; yürüdüğümüz yerde yürüten nedir? İşte bütün bunlar su üzerine yazılar gibi gelir geçer. Hiçbir yerde tutunamayız, kendimiz olamayız, sadece tâbi oluruz." (Kutlu, 2019a, p. 378)

Mustafa Kutlu'nun yazmış olduğu hikâyelerin çoğunda tabiata dönmeyi kendine gaye edinmiştir. Mesela Cennet tasvirleri tabiat tasvirleri değil midir?

"Yaşadığımızı sanıyoruz ama acaba yaşıyor muyuz? Şöyle: Dijital âletlerden binlerce çiçek adı, görüntüsü edinip ezberliyoruz. Ama kırlara çıkıp bir çiçek koklamadan geçiyor ömrümüz." (Kutlu, 2014a)

"Öyle bir zaman gelecek ki, insanlar kazançlarının helal mi, haram mı olduğuna bakmayacaklar artık." şeklinde bir hadis-i şerif vardır. Bu zaman gelmiş midir?" (Kutlu, 2012)

"Kur'ân-ı Kerîm'in insanı eşref-i mahlûkât sayan hükmüne hürmetten başka kurtarıcı yolumuz yoktur." (Kutlu, 2013b)

"Artık ne büyük ne küçük ne akraba ne hısım ne komşu ne hürmet ne hizmet ne merhamet ne şefkat ne haysiyet ne müriüvvet, ne feragat ne sevgi ne de saygı kaldı. Para hepsinin yerini aldı." (Kutlu, 2013a)

"Dünya; Allah'a, Peygamber'e ve öte dünyaya inanmayanların hâkimiyet, zenginlik, refah, konfor ihtirası sebebiyle giriştikleri sanayi-endüstri-teknoloji yarışının sonucu yangın yerine döndü. Yangında ilk kurtarılacakları saydık: Toprak-Su ve Hava. Topraktan bahsettik. Sıra

suda... Gelelim suda mülkiyete ve özelleştirmeye. Hayatı değer taşıması ve kıt bir kaynak olması sebebi ile su artık kârlı bir mal sayılıyor. Yani ticârî bir meta. Yani Cenab-ı Hakk'ın insana, hayvana, börtü-böceğe, bitkiye-çiçeğe, tüm canlılara ve toprağa nimet olarak verdiği suya hiç utanç duymadan pranga vuruluyor; tüm dünyayı kirleten naylona sanlıp satılıyor." (Kutlu, 2020a)

Bu gidişe ancak Âmentü'ye inananlar karşı koyabilir.

Mustafa Kutlu, "Nurettin Topçu'nun vicdanla ilgili bir tarifi vardır. 'Vicdan Cenab-ı Hakkın kalbimizdeki sesidir' diyor.

"Allah'a inancı olmayanın vicdanı olmaz. Kalbin sesini ne zaman dinlemeye başlarsak ne zaman içimizde onun hâkimiyeti vücut bulursa, herhalde sırat-ı müstakime oradan gideceğiz." (Kutlu, 2020b)

Bugün de "Hilâf-ı şer' ve muğâyir-i nizâm-ı kadîm" bir durumda ve dönemde yaşıyoruz ve Mustafa Kutlu'nun eserleri bana "kadîm" in yeni bir arayışı olarak görünüyor.

KADİM NEDİR?

Kalıcı olanlar köklü olanlardır. Köklü olmanın temel şartı kadîme dayanmaktır.

"Kadîm" "geleceğe yön veren eski" demektir. "Kadîm" bir başka deyişle insanlığın birikimidir. Guénon'un kullandığı anlamda "gelenek" olarak da tanımlanabilir. "Klasik" de denebilir. Modern Kapitalizmin düşünce sistemi dendiğinde akla ilk gelen "aydınlanma" dan önceki dönemlerde işte bu "Kadîm" düşünce belirleyici olmuştu. Kur'ân-ı Kerîm'in diğer adı da "Kelâm-ı Kadîm" dir.

Kapitalizm XVII-XVIII. yüzyılların aydınlanma çağında ilerlemeci zihniyeti geliştirdi. Kapitalist hayat tarzına ve onun düşünce tarzı olan doğrusal ilerleme zihniyetine teslim olmadan önce kadîme bağlıydık. Çözümleri kadîmde arardık. Bu, nizâm fikrine dayalı bir denge anlayışından kaynaklanmaktadır. Bunu belirleyen başvuru çerçevesi ise İslâm'dır.

Gelenekçilik geçmişin tecrübe birikimine yani kadîme sahip çıkmaktır. Ortaya çıkan meselelerin klasik uygulamaya yani kadîme dönülerek çözülebileceği fikri gelenekçiliğin temelidir. Geleneğin değerlendirilmesi aynı zamanda onun ayıklanabilmesi anlamına da gelir.

Bu özelliği dikkate aldığımızda bu sistemin çok renkli, çok dinli, çok kavimli bir sosyal teşkilatı nasıl asırlarca bir arada tuttuğunu, gerçek anlamıyla çoğulculuğu nasıl gerçekleştirdiğini anlayabiliyoruz.

Osmanlı ve İslâm toplumunda İslâm'a yapılan atıfların belirlediği çerçeve demek olan kadîm zihniyet adım adım pozitif ve ilerlemeci zihniyete yerini bırakmıştır.

İslâmcı yaklaşımların önemli bir kısmı da bu gelişmeci-kalkınmacı zihniyete dayanmaktadır.

Osmanlı sistemi, tecrübe birikimini değerlendirerek en mükemmeli bulduğu kanâatindeydi. Bu yüzden 'Aydınlanma' zihniyetinin getirdiği gelişmeci-ilerlemeci yaklaşım, klasik dönem Osmanlı zihniyetinde mevcut değildi. Buna göre değişme ancak bozulma yönünde olabilir ve bunun da çaresi Nizâm-ı Kadîme yani asıl sisteme dönüşür.

Osmanlı yazarlarının da Osmanlı Devleti'nin gerilemesinde en belli başlı sebep olarak "Kanûn-ı Kadîm"den ayrılmayı göstermeleri hep eskiyi özlemelerine bağlanamaz. Bu tamamen İslâm inancının tarih düşüncesine yansımadır.

Kadîm zihniyetten uzaklaşma dilden ve tarihten uzaklaşmayla birlikte yürümüştür. Yine kadîm zihniyetin belirlediği kültür yoğunlukları giderek azalmış ve gelişmeci-pozitif yaklaşımlara teslim olunmuştur.

Zaten insanlığın birikimine sahip çıkma yani kadîm anlayışın yerine ilerleme zihniyetinin geçmesi entelektüel bunalımın esası gibi görünüyor. Gelişme ancak kadîme dayanırsa anlamlı olurdu. Birikimi hiçe sayan bir gelişme anlayışı makbul değildir. Zaten kadîme yani insanlığın birikiminden habersiz olan günümüz insanı işe sıfırdan başlamak zorunda kalıyor.

MODERN KAPİTALİZM

Tarihî bir olgu olarak modern kapitalizm de oluşmuş, olgunlaşmış ve esnekliğini kaybetmiştir.¹

Kapitalizmin tahakkümü son dört yüz yıla damga vurdu. Bu, kapitalizmin varlığını her şeyin ve herkesin üstünde tutup iyiyi ve güzeli rehin alması pahasına gerçekleşti. Kapitalizm insan nefsinin (nefs-i emmâre) tüm hücrelerine kadar tanıdığı ve avucunun içine alıp kullanmış; hevesleri sınırsız burjuva tipini oluşturmuş ve onu homo-economicus ismiyle modelleştirmiştir.

Modern kapitalizm içinde olduğu Batı toplumunun zihniyetini, geleneklerini ve kültürünü aksettiriyor. Comte ve Spencer sosyolojide, Darwin ve Lamarck biyolojide ne yapmışlarsa, Ricardo ile Marks da iktisatta benzer şeyleri yapmışlardır. Hepsinde de doğrusal gelişme fikri aslî unsurdur. Aydınlanma çağının tabîi hukuk öğretisi, tabîi düzen fikri, 'Bırakınız yapsınlar'ın her türlü müdahaleden uzak, kurtla kuzunun aynı serbestliğe sahip olduğu bir 'serbest rekabet'in temelidir. Homo-economicus (iktisâdî adam), Roma hukukundaki

¹ Spengler XX. yüzyılın başlarında "Batı'nın Çöküşü"nü yazmıştı. Yüzyıl ortalarında Schumpeter de Kapitalizm'in sahnedeki çekilmeye mecbur olduğunu yazdı. Bu tür yaklaşımlar aslında uygarlıklar veya ekonomilerin insan ömrüne veya mevsimlere benzediğini savunan dönemsel gelişme teorilerine örnek verilebilir. Bu genel bir yaklaşımı aksettirmektedir. Doğrusal gelişme teorileri ise Modern Kapitalizmin düşünce sistemi olan Aydınlanma ile başlar.

mutlak (ve kutsal) özel mülkiyet düşüncesinden, Yunan rasyonalizminden, yahudilik ve protestanlıktan ayrı düşünülebilir mi? Burjuva homo-economicusun somut örneği değil midir?

XIX. yüzyılın başlarından itibaren sanayi devrimi ile modern kapitalizm dünya hâkimiyetini sağladı. Modern kapitalizmin öncelikle askerî alandaki başarılarını takip etme isteğiyle başlayan bu yenileşme dönemini gelişme zihniyeti belirlemektedir.

Aydınlanma çağıyla zihniyet açısından da hâkim olan kapitalizm, Batı merkezli bir anlayışı getirdi. Doğrusal-ilerlemeci anlayış, Batı merkezli anlayışla tamamlanır. Buna göre Batı merkezdir, diğer ülkeler ise çevredir. Medenileşme Batılılaşma demektir. Batılı olmayanlar medenî değildirler.

Medeniyet, gelişme ve hatta demokrasi gibi kavramların temelinde Batı-merkezli anlayışla birlikte doğrusal ilerleme düşüncesi vardır. Bu düşünce Aydınlanma çağının bir ürünüdür. İnsanlık tarihinin ikellikten mükemmelliğe doğru ilerlediği temel fikrini esas alır.

Ancak modern Kapitalizmi oluşturan sistemi eleştirmek ve başka bir sistemi ikame etmek teknolojiye ve kapitalist sistem içerisinde oluşan araçlara külliyen karşı olmayı gerektirmemelidir. Olumsuzlukların fazla olması olumlu olanların olmadığı anlamına gelmez.

Kur'ân-ı Kerîm'de dünya hayatı genellikle âhiretle birlikte ele alınmış ibadeti ve kulluğu engellemeyen dünya hayatı meşru kabul edilmiştir. Elektrik, telefon, cep telefonu, akıllı telefon, bilgisayar, internet, otomobil, kitle ulaşım araçları, buzdolabı, laparoskopik cerrahi, kalp-tansiyon-şeker ilaçları ve savunma teknolojilerini hepimiz bir şekilde kullanıyoruz. Birkaçından belki uzak durabiliriz. Belki isteyerek, belki beceriksizliğimizden. Teknolojinin bütün ürünlerini aynı kefeye koymayabiliriz. Bazıları haddi aşmamız demek olabilir. Ama şunu unutmamak gerekiyor. Teknolojiden uzak duracağız derken hayatımızı tehlikeye atarsak haddi aşmış günahkâr oluruz. Sorun teknolojiye, teknoloji üretmekte ve kullanmakta değil teknolojiye esir olmaktır.

İnsan "irâde-i cüziyye" sahibidir. O da "irâde-i külliyye" yani Allah'ın irâdesi içindedir. Bu yüzden insanın verdiği küllî hükümler her zaman doğru olmayabilir. En iyisi bir kıyaslama yapmak, yani yaklaşık bir ifade ile iyi ve kötüden hangisinin daha ağırlıklı olduğunun bilinmesidir. Ancak aşım riskini de hesaba katarak "imana taalluk" etmedikçe hayatımızı zorlaştıran tavırların da gereği yoktur. Yoksa "Allah'ın kulları için ortaya çıkardığı güzellikleri ve temiz, hoş rızıkları kim haram kıldı" (A'raf, 7/32).

İnsanlığın Nizâm-ı Kadîm'inde üretim ya da ticaretin insanların sorununu çözen, ihtiyaçlarını gidermek için yapılması gerektiği kabul edilir. Ancak modern kapitalist dünyada her faaliyet genel bir borçluluk çerçevesinde yürütülüyor. Başta üretim olmak üzere reel ekonomi, kreditorlere hizmet için yürütülen bir dizi çabadan ibarettir. Bu açıdan kapitalizm, simgesel olanın (para, kredi ve bunların türevleri) gerçek olanı (üretim, ticaret, vb.) peşinden sürüklediği bir sosyo-ekonomik sistemdir. Böyle bir ortamda kanâat kavramının içeriği de buharlaşıyor.

"Modern iktisat" modern kapitalizmin ideolojisidir. Modern kapitalizm de nefsi emmârenin hâkim olduğu sistemdir. İnsanları insan yapan her şey diriltmezse nefsi emmârenin iştahı yıkım veya harp olmadan bastırılmaz.

İçinde yaşadığımız modern kapitalist hayat tarzı da aynı çerçevede ele alınabilir. Teknoloji baş döndürücü bir hızla ilerliyor. Mesela yılan balıklarının yumurtalarını bıraktıkları yeri ve göç yollarını biliyoruz da komşumuzun hatta aile efradımızın durumlarını bilmiyoruz.

İslâm adına da İslâm'a aykırı şeyler yapmak olağanlaştı. Bir yandan İslâm adına yalanların söylendiği apaçık bir hüsranda yaşıyoruz bir yandan da göçmen Müslümanlar herhangi bir İslâm ülkesine değil Batı'ya sığınmak uğruna denizlerde boğulmayı göze alıyorlar.

Bu yüzden Mustafa Kutlu'nun teferruatla uğraşmadan temel meseleyi ortaya koyması önemlidir: "Zâhirde olup bitenler bizi aldatmasın. Bizler bâtına bakmasını da bilen bir gelenekten geliyoruz" (Kutlu, 2019a).

İLMİHAL YAHUT ARZUHAL

Mustafa Kutlu İlmihali'nde, İsmail Kara'nın dediği gibi kendini anlatır (Kutlu, 2018a). Tecrübelerini, gözlemlerini, duygularını, dualarını, ıstıraplarını, ümit ve korkularını, özlemlerini ve hayallerini edebî bir üslupla dile getirir ve derinden hissettirir. Bu açıdan biraz Mızraklı İlmihal'e benzer.

Mustafa Kutlu bu ilmihali

"Bir şey yap güzel olsun. Huzura vesile olsun, rikkate yol açsın, şevk versin, hakikate işaret etsin. Bir şey yap doğru olsun. İnsanları yalannın ve yanlışın bataklığına düşmekten korusun. Rüzgâra ve akıntıya kapılmasın; kırılsın lakin eğilip bükülmesin. Bir şey yap adil olsun. Haktan hukuktan ayrılmasın. Zalime haddini bildirsın, mazlumun payını versin."

diye yazdı.

"...Vakarlarla susan kayaların, denizde yüzen balıkların, yumurtayı çatlatıp çıkan yavruların, göçe hazırlanan göçmen kuşların; ayın, yıldızın, göldeki kamışların kalp atışları duyulmuyor mu? Duyuluyorsa eğer. İşte o zaman. Yani aniden ilâhî bir hakikatin keşfen bilinmesi sırasında kalbe gelen ürperti de duyulacaktır. İşte huşû budur. Sevgiden, saygıdan, hayranlıktan, hayretten, heybetten, kelimelere sığmayan bir sessizlikten duyulan şey. İnsanoğlunu Rabbi ile baş başa bırakan şey... Masum ve teslim olmuş tabiat her an, her saniye, her dakika, her gün, her mevsim içinden gelip geçenleri yıkayıp artıyor, kendi safveti ile biz kalbi-kara kulları tebeye ve teslimiyete çağırıyor ya; Hayfa!... Eşref-i mahlûkât bu çağrıya kulak tıkıyor..."

Mustafa Kutlu huzur ve huşû'lu şöyle açıklıyor:

"...Dağ nasıl yumuşuyor, güneş nasıl ısıtıyor, tabiat bir "ân"dan bir "ân"a nasıl geçiyor. Bütün mahlûkât nasıl nefes alıyor, nasıl hep beraber kıyama kalkıyor, rükuya varıyor, secdeye kapanıyor. Bir mucizenin orta yerindeyim, yalnızım... Öylece hareketsiz, büyülenmiş bir halde ürperiyorum. Varlığının farkında olamayacak derecede kendini karşısında bulunduğu şeyin heybet ve cazibesine kaptırılmış durumdayım. Boyun bükmüş teslim olmuşum. Bu harikulade oluşumun her noktası, her zerresi, her görüntüsü, her salınışı, her sesi, her kokusu beni heyecan, saygı, sevgi ve korku ile sarıp halsiz bırakıyor. İlâhî "ol" emrinin oldurduğu bu hadsiz hesapsız manzara bu ölçüye-tartıya (dolayısıyla beşerin ilmîne-bilimine) sığmayan, kavranamayan tablo beni hayretten hayrete fırlatıyor. Huşû bu mu?

Huşûnun ardı duadır. Duanın ardı gözyaşı. Dua âdemoğluna en çok yakışan hâldir. "Daima duaya muhtacız, duaya dua demek insanın Cenab-ı Hakka en yakın olduğu an demektir, bunu ihmal etmeyelim." (Kutlu, 2018a)

"Siz ey sağlıklı ve varlıklı olanlar. Ey işleri tıkırında gidenler. Ey karnı tok, sırtı pek, yüzü gülenler. Ey seçim kazananlar ve koltuğa kurulanlar. Ey dolar uçuranlar ve muslukların başını tutanlar. Beş vakit namazı cemaatle kılanlar. Defalarca hacca gidenler. Bir koyup beş kazanan tüccarlar. Ey mangalda kül bırakmayan siyasiler. Bilim babaları, akademisyenler. Emirle demiri kesebilenler. Unutmayın... Yoksullar sizi bekliyor. Bir niyet, bir haber, bir adım." (Kutlu, 2018a)

Mustafa Kutlu'nun ilmihali kanâat ekonomisini anlatıyor. İnfâk etmenin, kul hakkı gözetmenin asıl konular olduğunu vurguluyor. Müslümanlığı şekillerde

arayanlar bunu anlayamazlar. Onun anlattıklarına rahatlamak için değil elden geldiğince uygulamak için kulak verilir. Çünkü o da öyle yapar.

Başlangıç ve sonuç takva ve tevekküldür: “Yine Kim Allah için takva sahibi olursa, Allah, ona bir çıkış yolu nasip eder ve onu ummadığı yerden rızıklandırır. Kim Allah'a tevekkül ederse, O, ona yeter” (Talâk, 65/3).

TÜKETİM

Yatırım-üretim-tüketim zinciri tüm insanlığı aynı anda hem zorba hem esir kılar. Sınırsız tüketim, gezegenimizin sınırlı varoluş imkânlarını tüketmek üzeredir.

Modern Kapitalizm veya Amerikan kapitalizmi kitlevî tüketime dayanır ve tüketim harcamaları etrafında şekillenir. Artık kapitalizmin sırtını tüketime dayadığını, bütün yöntemler kullanılarak insanların tüketmeye sevk edildiğini, ekonomik refahın koşullarından birinin "daha fazla tüketmek" anlamına geldiğini biliyoruz: Haddini aşan bir tüketim.

İşsizlik ise enflasyondan daha çok göze çarpan ve sıkıntı kaynağı olan problemdir. Bu olgu sanayi kapitalizminin bir ürünüdür. Kitlevî üretimin bir sonucu kitlevî tüketim, bir sonucu da kitlevî işsizliktir. Bir başka deyişle işsizlik, en önemli kaynak ve emek israfıdır. O halde kitlevî üretim vâkısı kitlevî işsizliğin en önemli sebebidir.

İşte bu "tüketim ekonomisi"dir ki; makina ile beraber kendi kültürünü oluşturur. Geleneğe dayalı kültürü ve "hayat tarzı"nı yok etmese bile onu çağdışı, değersiz ve itibarsız kılar.

Günümüz iktisadında kalkınma kavramı, aynı yaklaşımın bir devamı gibi görünüyor. Kapitalist dünyanın popüler iktisatçı-ideoloğu Rostow'a göre insanlık, iktisâdî gelişme merhaleleri içinde geleneksel toplum yapısından kitlevî tüketime yani tüketim toplumuna doğru ilerlemektedirler.

Kutlu'ya göre yaşadığımız modern çağ, insanın hududullahı çiğnediği ve bundan dolayı da çevre tahribatı, güç temerküzü, yoksulluk ve aşırı tüketim ile beraber insan perişan bir halde bırakan bir zamandır.

Aslında 'Sürdürülebilir kalkınma' tıpkı 'çevrecilik' gibi bir illüzyondur. Kapitalizmin açgözlülüğü dünya ve evrenin altını üstüne getirmeye devam etmektedir. Cihad kavramına insanı ve çevreyi kapitalizmin tasallutundan kurtarmayı da ilave etmek gerekiyor.

Ekonomik sorun ihtiyacımız olmayan şeyleri almadığımız, ihtiyacımız olmayan, elektriği, suyu, benzini kullanmadığımız, kaynaklar ve zenginlik daha adil bir şekilde bölündüğü zaman çözülecek.

İHTİYAÇ EKONOMİSİ-KANÂAT EKONOMİSİ

*Eğerçi köhne meta'ız revâcımız yoktur
Revâca da o kadar ihtiyâcımız yoktur.
Nâbî*

İslâm iktisadı bir ihtiyaç ekonomisidir ve ihtiyaçlar israftan uzak bir şekilde karşılanmalıdır. İhtiyaçlar geçmişte bir tarım, ticâret ve küçük sanayi toplumu olan İslâm toplumunda gideriliyordu. İhtiyaçların giderilmesi gerekli olan mal ve hizmetlerin üretimi iş bölümünü gerektirir. Bu da insanların meslek sahibi olmaları anlamına gelir. Herkesin gelir getirecek bir meslek sahibi olması esastır veya farzdır. Kur'an'da adı geçen peygamberlerin her biri birer meslek sahibiydi. Terzilik, demircilik, gemicilik, tarım, saatçilik ve ticaret gibi.

İhtiyaca göre üretim anlayışı tabîî kaynakların israf edilmesini engeller. Çevre sorunları da tabiatın hor kullanılmasından kaynaklanır.

Kapitalizm öncesinde ekonominin tek bir amacı vardı: İhtiyaçların karşılanması. Geçimi sağlayacak miktardan fazlası istenmez. Herkes mesleği ve emeği sayesinde karnını doyurur ve ihtiyaçlarını karşılar. Üretim insanların beslenme, giyinme, barınma gibi "gerçek" ihtiyaçları için yapılmalıdır.

İslâm iktisat düşüncesinde kanâat büyük yer tutar. Ahlâk Nizamı'nın bir cüzü "kanâat ekonomisi"dir. Mal ve dünya tutkusunun kalpten silinmesi ile kazanılan ahlâkî erdeme "kanâat" denir. İslâm ahlâkında en veciz ifadesi ile kanâat "tükenmez bir hazinedir". İhtirasın tam tersi olan kanâat, girişimin verimliliğini ve kişinin iç huzurunu sağlar. Üstelik üreticinin tüketicilerle, ferdin toplumla barış içinde olmasının da sebebidir. Hz. Peygamber gerçek zenginliğin gönül zenginliği olduğunu bildirmişti⁶: "Müslüman olup da ancak yetebilecek kadar rızıklandırılan kimse kurtulmuştur. Allah verdiği şeyle onu tatmin etmiş, kanâat sahibi kılmıştır".⁷

İslâm temelde bir iman, dolayısıyla gönül meselesidir. Bazı Müslümanların üç boyutu aşır tasavvufa ulaşamaması, İslâm'ın farklılığını ve çekiciliğini, dolayısıyla insanlığa bir ümit kaynağı olma özelliğini kaybetmesine yol açmaktadır.

Millî gelirin artmasına veya üretim artışına katkıda bulunmak önemlidir. Ancak nihâî hedef iktisâdî faaliyetleri temiz bir kalbe sahip olmaya engel olmaktan çıkarmaktır: "O gün ne mal fayda verir ne de evlat, ancak Allah'a teslim olmuş bir kalple gelenler fayda bulur" (Şuarâ, 26/88-89).

⁶ "Zenginlik mal mülk çokluğundan değildir. Zenginlik gönül zenginliğidir": Buhârî, Rikak, 15; Müslim, Zekât, 120; Tirmizî, Zühd, 40; İbn Mâce, Zühd 9.

⁷ Müslim, Zekât, 125; Tirmizî, Zühd, 35; İbn Hanbel, II. 8.

İnsan tabiatında hırs ve tamah olduğu gibi cimrilik de vardır. İhtiyaç sınırını (Hududullah) aşarak mal biriktirme, daha çoğunu isteme, gelecek kaygısı çekme ve ihtiras insan şerefini zedeler.

Hududullahı aşma geniş anlamıyla israf (haddi aşma) olarak ifade edilmiştir. Yani müsrifler hududullahı aşanlardır.

İslâm hukuku ve iktisadı, İslâm ahlâkının tamamlayıcı bir unsurudur. Hz. Peygamber (s.a) "Ben, güzel ahlâkı (Mekârimü'l-ahlâk) tamamlamak için gönderildim"⁸ ve "İslâm güzel ahlâktır" buyurmuştu.⁹ İslâm, sadece medeni bir nizam kurmakla kalmamış; aynı zamanda, insan inşa etmiştir. İslâm'ın asıl kalıcı yönü de burası olmalıdır.

Bereket kanâat etmektedir. Kadîm düşüncede kanâat esastır, modern düşüncede ise açgözlülük. Kanâat ancak 2008 Mortgage Krizi gibi krizlerin sebebini araştırırken akla gelir.

Mustafa Kutlu'nun "kanâat ekonomisi" teklifi tabiata saygılı ve insan fitratına uygun bir hayata işaret eder. Kalabalık şehirlerde hırs ve eşyaperestlik içinde, tüketime dayalı bir hayat yaşanmaktadır. Hava, su ve insan bozulmuştur. Kapitalist içtimâî nizâm gücünü bu hayat tarzından almaktadır.

Kanâat Ekonomisi'nin temelinde toprağa inanç ve yeniden yüzümüzü ona döndürme arzusu vardır. Su ve ekmek, hayatımızın olmazsa olmazıdır ve bunları da bize toprak verir. Toprak aynı zamanda kanâatkâr bir nizamın da adeta öğretmenidir. Kutlu'nun kanâatten kastı, modern ekonominin çarkını döndürmek için başvurduğu "tasarruf tedbirleri"nden farklıdır. Kutlu, bu kavramın kalbine, bir müminin dünyaya karşı göstermesi gereken kulluk iradesini yerleştirir.

Bu anlayış üretimin "ihtiyaca göre" yapılmasını öngörür. Emek temel değer kaynağı ve üretim faktörüdür. Aslî ve tabiî kazanç emek ile olur. Hz. Peygamber "Hiç kimse elinin emeğinden daha hayırlı bir şey yemiş değildir" (Buhârî, Büyû', 15) buyurmaktadır. Emeğiyle geçinen insanın ahlâksız olması da pek mümkün değildir.

Sermayeye emekle birlikte üretim faktörü olma şansı tanınmış, üretim cihazının dışında âtil kalmaması öngörülmüş ve üretime fâizli kredi kaynağı olarak katılması istenmemiştir.

⁸ Muvatta, Hüsnü'l-Hulk, 8; Ahmed b. Hanbel, II, 381.

⁹ Suyûtî-Ali el-Müttakî, Kenzü'l-Ummâl, 3/17, No: 5225; "İnsanlara merhamet etmeyene Allah merhamet etmez": Müslim, Fedâil, 66; "İnsanlara karşı güzel ahlâkın gereğine göre davran": Tirmizî, Birr, 16; İmân 8, 9, 11.

Kanâat iktisadı, iktisadın ahlâk kaynaklı olduğunun tekrarıdır. Bunun için kanâat toplumu ve kanâatkar insan gerekir.

Kanâat gerektiği kadarıyla yetinebilmektir. İnsanlara faydalı olacak şekilde emek sarf etmek ve çalışmakla bir arada ele alınmalıdır.

Küresel sistem içinde kanâatkâr olmak mümkün mü? Ekonomik büyüme ve kalkınma, modern dünyanın en dokunulmaz putudur.

Kapitalizm insana değil, insan kapitalizme hizmet eder. Kapitalizm insanı kullanır ve öğütür. Bundan firmaların üst düzey yöneticileri de uzak değillerdir. Kârları azıcık düşen firmaların yöneticileri bile çöpe atılır.

Kanâat duygusu ihtiyaçları sınırlandırır. Lüks ve israf yasakları ihtiyaçlar konusunda belli aralıklar içinde bir benzeşme sağlar. Bir başka deyişle toplumun genel yapısının üzerindeki lüks ihtiyaçlar devreden çıkar, zorunlu ve kültürel ihtiyaçlarda bir yakınlaşma sağlar.

Çağdaş insanın 'insan hakkı' diye algıladığı 'kul hakkı' davası aslında bir zihniyet farklılığını aksettirmektedir. İslâm kul hakkını bir esas kabul ederek ve insanın Allah'ın kulu olduğu inancının bir uzantısı olarak ayrı bir tavır sergilemektedir. Kul hakkı öncelikle emeği ön planda tutan bir zihniyeti de beraberinde getirmektedir.

Mustafa Kutlu "İnsana yakışan tarım toplumdur" der. Çünkü temel ihtiyaçlar tarımsal faaliyetlerle giderilir. O halde ekonominin esası tarım ekonomisidir. Bunun başka bir adı da 'Kanâat Ekonomisi'dir. Bu ekonomiyi kurmanın yolu ahlâktan geçer. Ahlâk ise ilahî kaynaktan gelir. İnsanlar mevcut konforu terk edip, tüketim toplumundan çıkmayı becerebilir mi?

Mustafa Kutlu'ya göre "Tarım toplumunda her ne kadar âletler kullanılsa da asıl güç insanda, insan ölçөгindedir." Ama unutmayalım ki teknolojik gelişme tarımda insanın rolünü çok azalttı. Robot teknolojisi tarımı da insansızlaştırıyor.

"Dünyanın her yerinde coğrafya, iklim, su, toprak, hava, tohum vb.ne bağlı olarak yapılan tarımda değişik âletler kullanılmış olsa da bunlar insan ölçeğindedir" desek de emek yoğun tarım belirleyici olmaktan çoktan çıktı.

Nefsin istekleri bitmez. "Ademoğlunun mal dolu iki vadisi olsa hiç şüphesiz üçüncüsünü de ister. Ademoğlunun karnını ancak toprak doyurur. Bununla beraber Allah da tevbe edenlerin tevbesini kabul eder" (Buhârî, Rikak 10; Müslim, Zekât 116-119). Bu sebeple en büyük cihat nefse hâkim olma, onu haddi aşmaktan menetme yolunda yapılır.

"Üretim-Tüketim dengesini doğal yapı belirler (Hilkat ile fitrat), ihtiyacın ne olduğu yani sınırı bilinmez değildir. Hududullah'ın tayin ettiği sınırlar

İNDE insan-insan, insan-tabiat ilişkileri bir nizam oluşturabilir ki bunu Hz. Peygamber'in hayatında ve sünnetinde görebiliriz."

"Alet yapan toplumların kurdukları medeniyetler dine dayanır. (Kapitalist) medeniyetin sembolleri gökdelenler ile fabrika bacalarıdır. Onun inşası yolunda beliren-olgunlaşan zihniyet, Hududullah'ı nasıl çiğnedi, bambaşka bir üretim tekniği geliştirerek onu nasıl teknoloji haline getirdi ve insan ölçüğünü aşan endüstriyi (üretim-tüketim çarkı) kurdu? (Kutlu, 2018b)

Kapitalizm, günümüzde "tüketicilerin" ihtiyaçlarını karşılamaz bilakis artık "tüketiciler" kapitalizmin ihtiyaçlarını karşılar durumdadır. "Tüketici hâkimiyeti" değil "Tüketicinin kullanılması" söz konusudur. Tüketiciyi kullanmak değil tüketiciyi korumak. Mesela bizdeki narh ve ihtisap defterleri, çağdaş yaklaşımla, tüketicinin ne kadar etken korunduğunu gösterir.

Kapitalizm, kanâatkârlığa dayalı geleneksel ekonomileri tarihe gömdü. Olması gereken "Tüketim Ekonomisi"ne karşı "İhtiyaca Göre Üretim Ekonomisi"ni ve "Kanâat Ekonomisi"ni uygulamaktı. Yine "Ekonomi insan içindi, yoksa insan ekonomi için değildi".

İSRAF VE CİMRİLİK

Kanâatin esaslarının başında israf ve cimrilikten uzaklaşmak gelir. İsrâf (savurganlık) yasağı temel ilkelerden biridir (A'râf, 7/31). "İslâm iktisadı", tüketimi arttırmaya eğilimli bir üretimi öngörmez. Talebi ve ihtiyaçları tahrik edecek, dolayısıyla tüketimi ekonominin motoru haline getirecek bir üretim tarzı İslâm'a yabancıdır. Üretim tarzının hedefi de insanın tüketim ihtiyaçlarını gidermekle birlikte sonsuz maddî tatmin eğilimi yerine sonsuz manevî tatmin imkânlarını vermek olmalıdır.

Harcamalarda ve tüketimde bunun için itidal savunulmuş, Kur'ân'da özellikle alt gelir kümelerine doğru yapılan harcamalar "Allah yolunda infâk" olarak teşvik edilmiş, fakat israf derecesinde bir harcama gibi yetersiz harcama ve tüketim de (taktîr, cimrilik) kınanmıştır (Furkân, 25/67).

Bütün toplum, kişinin kendisinden başlayarak en yakınlarından dış halkalara kadar infâk ile birbirine bağlanır. Kazanılan servet, en yakından başlayarak infâk için olmalıdır.

Fakirliğin sebeplerinin başında israf gelir. İsrâf, sefahatin sefahat ise sefaletin kapısıdır. Kadîm gelenek israfı reddeder. Kapitalizm ve burjuvazi öncesi ekonomiler ihtiyaç ekonomileriydi. Harcama miktarı kadar kazanma esastı. Tarih ise bolluk ve israf içinde batan topluluklara tanıktır.

Ancak kapitalizm israfa dayanır veya "her arz kendi talebini yaratır". Batı'nın kalkınması veya sınıâleşmesi yeryüzü kaynaklarını israf eden bir sistem oluşturmuştur. Kapitalizmin temeli olan kitlevî üretim ve kitlevî tüketim israfın günümüzdeki kaynakları olarak gösterilebilir. Bunlar aynı zamanda kitlevî işsizlik ve tabiatın kitlevî tahribi demektir. Öyle ki bizzat Batılılar kaynağı kurumakta olan hammadde rezervlerine ömür biçmek zorunda kalmışlardır. Roma Kulübünün 1970'lerde yaptığı bir araştırmada 2100 yıllarında büyümenin sınırlarına ulaşılacağı ve XIX. yüzyılın hayat seviyesinin dahi sürdürülmesine imkân kalmayacağı sonucuna varılmıştı.

İsraf aslında haddi (Hududullahı) aşma demektir. Yani müsrifler hududullahı aşanlardır.

Hız. Peygamber "İrmak kenarında abdest almanız bile, suyu israf etmeyiniz" (İbn Mâce, Tahâret, 48) ve "Kâfir yedi mide ile yer, mü'min ise bir tek mide ile yer" (Buhârî, Et'ime, 12) buyurmuştu. Bugün ise İslâm ülkelerinde israf yasağının umumi bir kültür yozlaşmasının da etkisiyle tahrip edilmesi önemli bir ilkenin devre dışı kalmasına yol açmıştır.

TEMERKÜZ VE İNFÂK

Kapitalizm temerküze dayanır ve bunun için hem firma hem sektör hem de ülke çapında büyüme esastır. Firmalar büyüdükçe teşviklerden daha çok pay alırlar. Zira 'kalkınma' küçüklerin değil büyüklerin görevidir. Teoride büyük ölçeğin avantajları üzerinde ısrarla durulur. Kapitalist süreç içinde küçükler giderek tasfiye olur ve temerküz ortaya çıkar. Evvelce çok sayıda müteşebbis (küçük sanayici ve küçük çiftçi) tarafından yapılan üretim giderek az sayıda müteşebbis (büyük sanayici ve büyük çiftçi) tarafından yapılır. Bakkalların yerini market zincirleri alır. Ticaret ruhunu kaybeder. Bu büyüme kitlevî üretimin bir gereğidir. Piyasadaki talebin azalması halinde ise fabrika kapanabilir. Bu ise işsizliğin artması demektir.

İktisadî faaliyetler aslında insanî faaliyetlerdir. Sözelimi süpermarketler insanî ilişkileri yok eden tüketimi önceleyen ruhsuz kurumlar değil midir?

İslâm'ın öngördüğü temerküz değil infâktır. İnfâk tüketim, transfer (aktarma) ve yatırım harcamalarını kapsar. İsrafa girmeyen harcamaların gelirin temel kaynağı olduğunu biliyoruz. Toplam gelir harcamalarıyla birlikte artar. Bir başka yönden de alt gelir kümelerine yapılan aktarmaların âdil dağılımı sağlayıcı ve temerküzü önleyici özelliği ortaya çıkar. Bunun için infâk ilkesinin emeğiyle geçinenlerle ilgili olduğu apaçıktır. Yakınlara infâk yani akrabaya nafaka mükellefiyeti bir hukukî mecburiyettir.

İslâm'da sermayenin tedâvül ve üretim cihazının dışında âtil kalması yasaklanmıştır (Tevbe, 9/34). Sermayenin belli ellerde toplanması hoş görülmemiştir (Haşr, 59/7). Sermayenin hareketliliği ve üretkenliği onun sürekli olarak harcama halinde olmasıyla mümkündür. Sürekli harcama akımı paranın tedâvül hızını yükselttiğinden toplumun gelir ve refahını çoğaltır.

Böylece İslâm sosyal adaletin ve âdil gelir dağılımının adeta bir finansman faktörü olarak kullanıldığı bir sistem oluşturmuştur. Kapitalistleşmenin "teşvik tedbirleri" yani "fakirden alıp zengine verme" uygulamaları hem nazarî hem de tarihî olarak "İslâm iktisadı"nda söz konusu olmamıştır.

İslâm iktisadı harcama (infâk) ekonomisidir. İslâm iktisatçıları her gün tok uyuyabilen kaç insan olduğu problemini düşünmek durumundadır. Ancak İslâm dünyası da kapitalist paradigmayı bir biçimde tercih etmiştir.

REKABET, DAYANIŞMA, AHİLİK VE İSLÂM İKTİSADI

Geleceğe İslâm'ın hâkim olmasını istemek Müslümana bağlıdır. Kendi toplumuyla bütünleşmek bir yana ailesiyle bile bütünleşemeyen Müslümanların dünyayı belirlemesinden önce kendi toplumlarını da belirlemesi mümkün değildir. Bugünkü İslâm ülkelerini İslâm Devleti tanımına sokmak zor olduğu gibi iktisadî sistemlerini de "İslâm iktisadı" olarak sıfatlandırmak kabil değildir. İnsanıyla, toplumuyla, devletiyle İslâm gerçekleşmeden "İslâm iktisadı" uygulamalarının geçiş dönemi uygulaması olma şansı bile yoktur.

Bu temel gerçekle birlikte İslâm ülkeleri arasındaki iş birliği ve bütünleşmenin sağlanması yolunda atılacak adımlar aynı zamanda yeni bir medeniyet oluşturma yolunda atılacak adımlar anlamına gelecektir.

Rekabet ve dayanışma gibi birbirlerine zıt iki vakıa, canlılar aleminde süregelen hayatın iki önemli unsurudur. Bu biyolojik vakıalar tabîi denge diye de isimlendirebileceğimiz "nizâm"ın bir parçasıdır. Kuşlar, arılar, karıncalar gibi insan toplulukları da "topluluk" olmalarından dolayı dayanışmaya muhtaçtırlar. Öte yandan canlılar aleminde süregelen rekabet "büyük balık küçük balığı yutar" gerçeğinin temel olduğu tabîi denge olgusuna yol açmıştır. Aydınlanma çağı bu tabîi düzenin yeni sosyal düzene örnek olması düşüncesini yerleştirmişti. "Bırakınız yapsınlar" anlayışı ve uygulaması bunun bir yansımasıdır.

İslâm iktisadı hakkı, rızayı, iyi niyeti, samimiyeti, ülfeti, ihsanı, infâkı ve kapitalizmin reddettiği tüm değerleri kapsayıcı bir terminolojiyle "dayanışmayı merkeze alan" bir iktisadî düşünce yaklaşımı kurmak ister. İslâm iktisat düşüncesi, rekabet temelinden bir yaklaşım olarak sunulursa ortaya çıkacak şey

İslâm kapitalizmi olur. Nitekim bugün İslâm iktisadı olarak sunulan yaklaşımların önemli bölümü İslâm kapitalizmdir.¹⁰

Rekabet temelli iktisadî teoriler karşısında kul hakları zaviyesinden dayanışma temelli bir iktisat düşüncesi geliştirmek zorundayız: "Müslümanlar kendileri fakirlik ve ihtiyaç içerisinde olsalar bile diğer kardeşlerini kendilerine tercih ederler" (Haşr, 59/9). Arz yönlü iktisat verici insan tipinin, altruist (dîğergâm), dayanışmacı toplum tipinin tezahüründen başka bir şey değildir.

Öncelikle İslâm iktisadındaki cehl (bilinmezlik) ve garârın (belirsizlik) bertaraf edilmesi reel iktisat anlayışının ve ekonomik istikrarın esasıdır. Dayanışma iktisadî ilişkilerin sınırlarını belirleyen iyi niyet, samimiyet ve sorumluluk öğelerinin bir bileşenidir. İslâm iktisadı dayanışmayı hak odaklılık, adâlet, güven, şeffaflıkla yani bilinmezlik ve belirsizliklerin engellenmesiyle mümkün kılar.

Kanâat ve infâk dayanışma unsurlarıdır. Kanâatın olmadığı yerden infâk çıkmaz. Bolluk dönemlerinde gerçekten herkes infâk edebilir. Ama asıl infâk kıtlık dönemlerinde olandır.

Fütüvvet ve Ahi teşekkülleri dayanışma esaslı bir dünya kurdular ve bir müessese ortaya çıkardılar. Dayanışma kapitalizme uymayan bir esas değerdir.

Kapitalizmi ve Batı medeniyetini burjuva, Osmanlı-İslâm toplum ve ekonomisini ise ahi tipi yapmıştır.

İslâm'ın ilk yüzyılından itibaren hem ideal hem de kurum olarak varlıklarını sürdüren gençlik (fütüvvet) teşekkülleri IX. yüzyıldan itibaren, esnaf birlikleri olarak yeni çalışma ve sanayi organizasyonları oluşturdular. Fütüvvetin Anadolu topraklarında gelişen şekli olarak görebileceğimiz ahilik ve ahilerin oluşturdukları esnaf birlikleri Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Devleti'nde temel kurumlar idi.

Esnaf teşkilatı küçük ve orta işletmecilik ve buna bağlı olarak kendiliğinden istihdam sistemini yüzyıllar boyunca uygulamıştır. Bu sistem büyümeye değil kaliteyle gücünü korumuştur. Fütüvvet ve ahiliğin önemi sadece esnaf ile sınırlı değildir. Osmanlı-İslâm sistemini Batı'dan ayıran özelliklerin öncelikle ahilikten kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Ahilik bir şekilde halen caridir. Kadîm çarşılarda komşunun siftahı halen bir kaygıdır. Modern dönemdeki organize sanayi bölgeleri böyle görülebilir. Aynı

¹⁰ Kapitalizm İslâm'ı da ters yüz etti. İslâm Kapitalizmi İslâm ilkelerini fakirlerin parasıyla zenginleri daha da zengin yapmak için eğiþ bükmekten başka bir şey değildir. Yusuf Dinç'in vurguladığı gibi "İslâmî bankalar en hatırlı müşterilerine (en hatırlı ifadesi, bankacılıkta en zengin, en varlıklı gibi anlamlara gelir) karz-ı hasen adı altında fon transferi sağlarlar. Oysa karz-ı hasen muhtaca verilir. Ticârî bir kavram olarak kullanılması zaten absürttür."

meslek kollarının bir yerde toplanıyor olması dayanışma paradigmasının bir kalıntısı olmalıdır.

SÖMÜRGEÇİLİK, BÜYÜME VE KALKINMA

"Kainatta hiçbir şey yoktur ki hamd ile Allah'ı tesbih etmesin, Onu anmasın, Ona dua etmesin. Fakat siz onların bu tesbihlerini, zikirlerini, dualarını fark etmiyorsunuz."
(İsra, 17/44)

Mustafa Kutlu diyor ki:

"Tabiatla savaşan insan bir kahraman değil; gözünü kan bürümüş bir katil. Toprağı, suyu, havayı kirletiyor, ağzı-dili yok bitkileri ve hayvanları neslini kurutacak şekilde sömürüyor. Eline güç geçtiğinde tabiat bir yana kendi hemcinsini de "ham madde" olarak kullanıyor.

"Hududullah"ı çiğneyen insan akıyla, girişimci ruhu ve keşifleriyle, tekniği teknolojiye dönüştürüp endüstriyel üretimi başlatınca "Yeryüzünün hâkimi benim" diye efelendi." (Kutlu, 2019b)

"Bununla aynı yoldan giderek yarışamazsınız. Hem neden yarışacaksınız ki. Adam suyu, havayı, toprağı, insanı kirletti, zehirledi. Bu atmosferde yaşayan insan elbet hasta olacak... Kimyasallar giyimden oyuncuğa kadar sızmış. Eskiden yaygın olarak verem ve sıtma vardı. Çok şükür ilaçları bulundu, sıkı bir mücadele yapıldı ve bu hastalıklar yaygınlığını kaybetti. Ama yetersiz beslenme, fazla mesai, çalışma şartlarının ağırlığı ile verem rakamları yine artmaya başladı." (Kutlu, 2014b)

Allah kâinatı insanın faydalanması için yaratmış ve ona musahhar kılmıştır. Bitkiler, hayvanlar, cansız maddeler, su kaynakları, yeryüzü ve gökyüzü hep insanın maddî ihtiyaçlarını tatmin için yaratılmıştır (Bakara, 2/22).

Doğa ile mücadele modern kültürde önemli bir yere sahiptir. Modernizme göre kâinat dengeli değil, istikrarsızdır. Aslında bu mücadele bir bakıma tanrının bilgisiyle (kaderle) yapılır. (Yusuf Dinç)

Mustafa Kutlu'nun vurguladığı bu faydalanmada çağdaş insanın "Hududullah"ı çiğnediğidir. Bu saldırı tabiat kadar diğer insanları da etkiledi. Ekonomik büyüme aslında böyle bir şeydir.

Büyümenin kaynağı olan sermaye birikimi Batı'nın gerçekleştirdiği tarihî bir olaydı. Yani Batı'da iç ve dış sömürü olmasaydı sermaye birikimi ve bunun sonucu olan sanayi devrimi de görülmeyecekti.

Günümüzde “az gelişmiş ülkeler” kalkınmayı bir hayat tarzı olarak benimsemiş görünüyorlar. Bu ülkeler "kalkındıkça" kalkınmış kapitalist ülkelerle aralarındaki açık kapanacağına daha da artıyor. Dünya nimetlerinin dörtte üçü dünya nüfusunun ileri kapitalist üçte birinin tekeli altındadır. Günümüzde ihtişam ile sefalet, aşırı beslenmeden ölüm ile açlıktan ölüm yan yana barınıyor. Silahlanma ve insanların birbirlerini tahribe yönelen kaynakların çok az bir kısmı açlık sorununu ortadan kaldıracaktır. Gerçekten kapitalist sistem kendisini "tehlikeye" atmıştır. Dünya çapındaki eşitsizlik İslâm ülkelerinde daha da büyüktür.

Hammadde kaynaklarının büyük kısmını ellerinde tutan geri bırakılmış ülkeler Batı'nın sınılaşmasının sömürgecilikle yürüdüğünü unutarak başkalarının çizdiği yolda yürümek zorunda olduklarını hissediyorlar.

Kalkınma kavramını kapitalistleşmenin bir başka adı olarak ele aldığımızda veya geri kalmışlık kavramını kapitalistleşmemeye olarak gördüğümüzde İslâm ilke ve tarihinin buna imkân tanımadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Sömürgecilik, ribâ, kul hakkı, anonim şirketleşme, hükmi şahsiyet gibi kapitalizmin temel unsurlarıyla İslâm'ın bağdaşmayacağı açıktır.

Modern Batı ekonomisinin ve medeniyetinin kaynaklarının başında vahşet gelir. Kapitalizm tarihçisi W. Sombart (1863-1941) Der Moderne Kapitalismus'ta "Zengin olduk, çünkü ırklar ve milletler bizim için tamamen öldüler, bizim için kıtalar ıssızlaştı" derken bugünkü Batı ekonomisinin ve medeniyetinin kaynaklarından birini gösteriyordu.

Bu modern teknolojik medeniyet, dünya hâkimiyetini kurmak için önce kölelerin kanına dayandı. Sonra madenlerde çocukları çalıştırdı. Ordular, silahlar, laboratuvarlar, üniversiteler, eğlence, sinema, ilaç, beslenme, dinlenme, tatil, otel, ulaşım, iletişim ağlarıyla bir hegemonya kurdu.

Batının sanayileşmesi ve kapitalizmi gücünü sömürgecilikten almaktaydı. Kapitalizmin hazırlığı olan merkantilizm sömürgecilikle büyüdü. "Coğrafi keşiflerden sonra Avrupa devletleri açgözlülükte ve barbarlıkta birbirleriyle yarıştılar" (Dalby, 2004).

XVI. yüzyılın ilk yarısında İspanyol ve Portekizliler Aztek ve İnka uygarlıklarını kısa sürede “her türlü zulüm ve alçaklıkla yok ettiler” (Cipolla, 2003). Ticâret için Portekizliler, Hollandalılar, İngilizler, İspanyollar ve Fransızlar insanları fakir düşürdüler, köleleştirdiler ve kimilerinin de 'kökünü kuruttular" (Dalby, 2004). "Sanayi devrimi Avrupa'ya sınılaşmemeş ülkeleri 'serbest ticâret' yoluyla köleleştirme imkânı tanıdı" (Cipolla, 2003).

Bütün bunların yanında kapitalist hayat tarzının sağladığı konfordan, mesela elektrikten, modern ulaşım ve haberleşme araçlarından, internetten

vazgeçemiyoruz. Sanki daha mütevazî olmamızı gerektiren eşya çoğalmıştır. Yine de dünyanın büyük bölümü kapitalizmin imkânlarına sahip değildir.

Servet ve mülkiyetin yaygınlaştırılması ile âdil gelir dağılımı İslâm iktisadının temel hedeflerdendi. Aslında konvansiyonel iktisatta da gelir dağılımı konusu başlarda önemsenmişti. Kapitalizmin temel sorunu da bölüşüm sorunuydu.

KÜÇÜLME VE KÜÇÜK ÜRETİCİLİK

Mustafa Kutlu'nun Dergâh Yayınları toplantılarında her zaman "küçülelim" teklifinde bulunduğunun şahidiyim.

Bir zamanlar bizde de "az yemek, az konuşmak ve az uyumak" esastı (Kutlu, 2014a). Yani "küçük güzeldi". İsteyen buna küçülme (degrowth) de diyebilir.¹¹

Kapitalizm büyüme (growth) demektir. Küçülme denen şey ise aslında israftan uzak yaşamadan başka bir şey değildir. Bugünün dünyasında israftan uzak yaşama kültürüne kimler sahiptir?

"Ta ki, bu servet içinde sadece zenginler arasında dönüp dolaşan bir devlet olmasın" (Haşr, 59/7) ayeti küçük mülkiyet ve küçük üreticiliğin esasıdır.

Küçük üreticilik tarımda (ikta-timar) söz konusudur. Hz. Peygamber ilke olarak toprağı işleyenine ona sahip olmasını ve herhalde toprağını boş bırakmamasını istemişti. Büyük tarımsal topraklarda, kişilere kullanım hakkının tanınması yanında, kural olarak devlet mülkiyeti (rakabesi, mîrî mülkiyet) tanınmıştır. Selçuklu ve Osmanlılardaki iktâ' ve timar sistemleri bu birikime dayanarak toprakta devlet rakabesi ve küçük tarım işletmeciliğini XX. yüzyıl başlarına kadar sürdürmüştür.

Sonra küçük sanayi (fütüvvet-ahilik-esnaf) yüzyıllarca uygulanmıştır. Fütüvvet ve ahiliğin oluşturduğu küçük sanayi sistemi hem emeğe verilen önceliğin ekonominin temel kurumlarından birini oluşturmasının hem de küçük üreticiliğin esas olduğunun ispatıdır.

Modern kapitalist sistem içerisinde 'yavaşlayalım veya küçülelim' tavsiyeleri fazla anlam taşımıyor. Mustafa Kutlu'nun dediği gibi:

"Makinalar yavaşlarsa üretim düşer. Üretim düşerse milli gelir düşer, milli gelir düşerse hükümet düşer. Kaos olur, düzen bozulur, sonu savaşa varır.

¹¹ Bu düşünce ekonomik büyümenin ve onu destekleyen tüketimin uzun vadede sürdürülemeyeceğini ve bu sürecin esasında toplumun gelişimine ve hayat standartlarına da bir katkıda bulunmadığını savunur. Mishan, Georgescu-Roegen gibi iktisatçılar bunun öncüleridir.

İlerleme-kalkınma-refah hayal olur. İnsanlar, konforunu bir yana bırak, ekmeğinden olur. Bir girdabın içine düşmüş çırpınıyoruz. (Kutlu, 2014b)

KALBİN SESİ İLE TOPRAĞA DÖNÜŞ

“Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen”
Şeyh Galib

Kutlu şunu vurguluyor:

“Kalbin sesini dinleyip bir şekilde toprağa dönmek gerekir. Zira toprakla aramıza giren her şey bizi Allah'tan uzaklaştırıyor. Bir şeyler yapamamak bile en azından işin farkında olabiliriz. Bizim peşinde olduğumuz şey Allah rızasıdır. Yangında ilk kurtarılacak şey nedir? İşte toprak, işte hava, işte su! Toprağa dönüşün manası bu.”

Mustafa Kutlu, kalpten toprağa dönüş yolculuğunu; "Hedefimiz Allah rızasıdır" diyerek başlatmış. Ve devam ediyor:

"Hiçbir şey 'boşuna' yaratılmamıştır. Yaratıkların her birinin kendine göre bir kabiliyeti, özelliği bulunur, DNA ve genlere kadar. Şu an insanoğlunun bilebildiği her şeye kadar ki bu 'bilme ve seçme' de yine Allah'ın takdiri ile. Her saniye, her an bu böyledir. Sadece insan ne yaptığı- yapacağını bilir, Cenab-ı Hak ona ruh, nefis, kalb, irade ve akıl vermiştir. O eşref-i mahlukâttır. Dünyaya gelişi bir imtihan sebebiyledir."

Gelir, yetenek ve güç farklılaşmaları bir üstünlük sebebi değil bu imtihanın aletleri olmalıdır. Bireyler ilmî ve ahlâkî yönleriyle üstünlüğe sahip olabilirler. Bu yüzden İslâm toplumlarında batı anlamında bir sınıflaşma görülmediği gibi toprak aristokrasisi ile sanayi ve ticâret burjuvazisi görülmemiştir.

"Kapitalizmin tasallutundan kurtulmadıktan sonra kendimize herhangi bir yol çizemeyeceğimizi anlatmaya çalıştım. 500 senede oluşmuş bu düzenin filozofları, ilim adamları, laboratuvarları, dünya çapında mektepleri, üniversiteleri, sanatı, ordusu, gücü ve parası var. Sayılmayacak kadar, musikiden sinemaya varıncaya kadar öyle bir hegemonya ki bütünü dünya aynı hayat tarzına mahkûm olmuş... Herkeste bir Amerikan tarzı var, biz de esas itibarıyla bir miktar Amerikalılaşmış durumdayız. Bundan kurtulmak kolay bir şey değil."

"Şu kadar adam vefat etti deniliyor, bundan evvel diyelim ki dünyanın fukara yerlerinde Afrika'da bir saat içinde kaç tane çocuk açlıktan ölüyordu? Suriye'de, Irak'ta şu geçtiğimiz zamanlarda milyonla adam öldü. Akdeniz'de ve Ege'de Batı'ya giderken insanlar nasıl gark oldular? Bunlar

hiç onları sallamıyor ama bıçak kemiğe dayanınca virüs zengin fakir ayrımı yapmayınca iş değişiyor."

Son salgın zengini daha zengin fakiri daha fakir yaptı. Demokrasinin ve medeniyetin huzurevlerindeki yaşlıların ölüme terkedildiklerini biliyoruz. Kapitalizm işte böyle bir şeydir: İnsan bir kaynaktır, bir sermayedir. Kâr oranları düştüğünde kimsenin gözünün yaşına bakılmaz. Açlığa ve ölüme terkedilirler.

Yüzyıla yakın bir süre önce Mehmed Akif kapitalizm için neden "Tek dişi kalmış canavar" demişti? Daha doğrusu bu noktaya nasıl/neden varmıştı? Mustafa Kutlu yine kapitalizme aldanmamamız için yazıyor.

Sanat belki sanatçı içindir ama Mustafa Kutlu içinden geldiği gibi yazıyor. Onun için sehl-i mümteni sanatının çağımızdaki mütevazi ismi olduğu vurgulanıyor. Yine o "Modernite ile pek bozulmamış" kendi sesimizdir.

Ne yapabiliriz? Öncelikle işin farkında olmalıyız. Mustafa Kutlu "Sahte problem sahte çözüm, yanlış soru yanlış cevap"ların da farkındadır.

Mustafa Kutlu bunu yapmaya çalışıyor:

"Ben değişim rüzgârlarının toza-dumana buladığı, yolsuzluk ve ahlâksızlığın öne çıktığı, at izinin it izine karıştığı bu hengâmede; sessiz yığınların bir vakûr bekleyişi ve bir güzel sabır ile bizi biz yapan değerleri savunduğuna, onları "bozkırdaki çekirdek" misali sakladığına inanıyorum." (Kutlu, 2019a)

Kapitalizm banka, futbol, sinema, holding, siyasî parti gibi yeni tanrılar ile stadyum (veya arena), gökdelen gibi yeni tapınaklar yarattı. Hümanizm egoizme dönüşerek şirki yaygınlaştırdı. Kadim ahlâk ve aile tahrip edildi. Boşanma ve intiharların artık istisna olmaktan çıktığı yeni bir "refah toplumu" ortaya çıktı. İnsanlar Batı'nın belirlediği uygarlık içerisinde bir konum (kapitalizm, komünizm, nasyonal sosyalizm, faşizm vs.) veya yandaşlığa (Amerikan, Alman, İngiliz, Rus, hatta Çin) kendilerini mecbur hissetme tuzağına düşüyorlar.

"Ben insanların kalbine dokunacak, kalbini harekete geçirecek bir davranış, söz varsa buna itibar ediyorum. Bunlar insanlığın ilerlemesinden, kalkınmasından bahsediyorlar. İnsan ilerleyecekse bu ahlâken ve ruhen bir merteye kaydetmekle olur. İnsan insanlığını böyle kazanır, aksi takdirde öteki kaba güçtür, nasıl olursa olsun."

Aramak vazifedir. "Aramakla bulunmaz fakat bulanlar ancak arayanlardır" denilmiş. İnanmak ve sevmek şart! Arayıpta esas olan samimiyettir. Kendini belli eden sanattan, nümayişçi ahlâktan ve kendine güvenen ibadetten uzak durmalı.

İman, Cenab-ı Hakk'ın insanoğluna bir lütfudur. "Allah size imanı sevdirmiş ve onu kalplerinize ziynet yapmıştır... Bu Allah'ın bir lütuf ve nimetidir" (Hucurat, 7-8).

Mustafa Kutlu'nun özlediği dünya ilim-amel-ihlas bütünlüğüne sahip insanların dünyasıdır. Mustafa Kutlu'nun dünyasının gerçekleşmesi "emîn" yani güvenilir insanların, mesela Mehmed Akif'in ahlâkına sahip insanların aramıza gelmelerine bağlıdır. İbadetlerin bile ticâret haline gelmesi değil, aksine ticâretin ibadet vasfı kazanabilmesi önemlidir. Siyasetin ve ticâretin bozduğu insanlarla ise böyle bir dünyanın gerçekleşmesi muhaldir.

Bütün bunlar insanca bir hayat tarzı özlemini ve yeni bir uygarlığı gündeme getiriyor. Bu şekilde küreselleşme süreciyle ilgili senaryolar hazırlamak gerekiyor. Bu hem dünya hem de İslâm ülkeleri ve ülkemiz için gereklidir. Bu senaryolarda ortak nokta şu olmalıdır: Artık eski kapitalist sistemin revizyonu değil yeni bir sistem ve uygarlık söz konusudur. Dünya para ve finans sistemi de bu yeni uygarlık içinde yeniden tasarlanmalıdır.

İsmet Özel "Niçin aruz veznini kullanmıyorsunuz?" sorusuna "Aruz veznine uygun yaşamıyoruz ki" cevabını vermişti. Ama yine biliyoruz ki "Allah kimseye gücünün yettiğinden fazlasını yüklemez" (Bakara, 2/286).

Benim yazdıklarım Mustafa Kutlu'nun yazdıklarına hâşiyeden ibaret olabilir. Başkaca bir iddiası da yoktur. Ötesi bütün bunları hakikate doğru atılan adımlara dönüştürecek ilmî çalışmalara düşüyor. Zaten "İlim hakikat sevgisi" değil midir?

SONUÇ

Mustafa Kutlu, Türk edebiyatında kapitalizm üzerine sağdan esaslı eleştiri yapan nadir yazarlardan biridir. Kutlu, kapitalizmi temel kavramları ve kavramsal mimari yapısı üzerinden değerlendirmekte ve genelde eleştirel bir yaklaşım takip etmektedir. Kutlu'nun değerlendirdiği ve alternatif bakış açısı geliştirdiği kavramlar şunlardır: modern kapitalizm, tüketim, ihtiyaç ekonomisi-kanaat ekonomisi, israf, cimrilik, temerküz, infak, rekabet, dayanışma, ahilik, sömürgecilik, büyüme ve kalkınma, küçülme ve küçük üreticilik. Bu çalışma, edebiyat-iktisat ilişkisinde bir prototip değerlendirme çerçevesi sunmadan ziyade, temel kavramlar ışığında bir serbest değerlendirme yapmaktadır.

KAYNAKÇA

- Cipolla, C. M. (2003). *Fatihler, Korsanlar, Tüccarlar* (T. Altınova, Trans.). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Dalby, A. (2004). *Tehlikeli Tatlar: Tarih Boyunca Baharat* (N. Pişkin, Trans.). Kitap Yayınevi.
- Kutlu, M. (2012). *Sır*. Dergah Yayınları.
- Kutlu, M. (2013a). *Kapıları Açma*. Dergah Yayınları.
- Kutlu, M. (2013b). *Ya Tahammul Ya Sefer*. Dergah Yayınları.
- Kutlu, M. (2014a). *Vatan Yahut İnternet* (3. Baskı). Dergah Yayınları.
- Kutlu, M. (2014b, June 11). *Bir ben değil herkes hasta*. Yeni Şafak; Yeni Şafak. <https://www.yenisafak.com/yazarlar/mustafa-kutlu/bir-ben-degil-herkes-hasta-54278>
- Kutlu, M. (2018a). *İlmihal Yahut Arzuhal*. Dergah Yayınları.
- Kutlu, M. (2018b, November 14). *Álet işler el övünür*. Yeni Şafak; Yeni Şafak. <https://www.yenisafak.com/yazarlar/mustafa-kutlu/let-isler-el-ovunur-2048115>
- Kutlu, M. (2019a). *Geçmiş ve Gelecek*. Dergâh.
- Kutlu, M. (2019b, March 20). *Kanaat ekonomisi (1)*. Yeni Şafak; Yeni Şafak. <https://www.yenisafak.com/yazarlar/mustafa-kutlu/kanaat-ekonomisi-1-2049714>
- Kutlu, M. (2020a). *Kalbin Sesi İle Toprağa Dönüş*. Dergah Yayınları.
- Kutlu, M. (2020b). *Mustafa Kutlu ile Söyleşi “Kalbin Sesi ile Toprağa Dönüş.”* <https://www.youtube.com/watch?v=l62XKam6fZ0>

EXTENDED ABSTRACT

Mustafa Kutlu, one of the leading authors in Turkish literature, has fundamental evaluations and criticisms of the founding concepts and conceptual framework of the capitalist system. In this study, a scanning and evaluation of Mustafa Kutlu were made on the basis of basic pillars. The basic concepts around which the script revolves are modern capitalism, consumption, the economy of need, economy-thrift economy, wasting, stinginess, accumulation, spending, competition, solidarity, ahi-order, colonialism, growth and development, downsizing, and small production.

ARAŐTIRMACILARIN KATKI ORANI

Yazar(lar)ın her birinin mevcut araŐtırmaya katkı oranı aŐađıda belirtildiği gibidir.

Yazar'ın araŐtırmaya katkı oranı %100'dür.

Yazar: AraŐtırmanın tasarımı, modelin oluŐturulması, literatür taraması, veri analizi, yazım.

ÇATIŐMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kiŐi ya da kurum ile finansal ya da kiŐisel yönden herhangi bir bağlantı bulunmamaktadır. Araştırmada çıkar çatıŐması bulunmamaktadır.

ARAŐTIRMANIN ETİK İZİNİ

Yapılan bu çalışmada "Yükseköđretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiđi Yönergesi" kapsamında uyulması gerektiği belirtilen tüm kurallara uyulmuŐtur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiđine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbirini gerçekleştirilmemiŐtir.

